

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТ „ВОДА“ В БЪЛГАРСКИЯ И В РУМЪНСКИЯ ЕЗИК

Владислав МАРИНОВ, Анита ТОДОРАНОВА

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

E-mail: w.marinov@uni-vt.bg, a.todoranova@uni-vt.bg

PHRASEMES WITH COMPONENT „WATER“ IN THE BULGARIAN AND IN THE ROMANIAN LANGUAGE

Vladislav MARINOV, Anita TODORANOVA

Veliko Tarnovo University “St Cyril and Methodius”

E-mail: w.marinov@uni-vt.bg, a.todoranova@uni-vt.bg

ABSTRACT: The paper analyzes phrasemes with the component „water“ in the Bulgarian and the Romanian language from a contrastive perspective. The parallel development of the two neighboring languages as well as the similar conditions of living on both sides of the Danube led to the appearance of phrasemes that are structurally and semantically equivalent. On the other hand, a number of phrasemes with the component „water“ have been detected that differ (analogues) or exist in only one of the languages.

The analysis of the phrasemes with the component “water” in Bulgarian and Romanian shows that in both languages there exist a lot of phrasemes-calques. Their source language is often hard to determine. This fact proves that Bulgarians and Romanians perceive the surrounding world in a similar way. Water plays an important role in life of both nationalities. Sometimes it ensures the food as an important part of human life. It also relates to the reclaim of land around the Danube. Its significance in perpetuating human kind is indisputable.

On the other hand, the presence of: equivalents with additional meanings, analogues with an additional lexeme in one of these two languages as well as analogues with a changed lexical component outlines the differing cultural specifics of the people on both sides of the Danube.

KEYWORDS: phrasemes, component „water“, Bulgarian language, Romanian language.

Неоспорим е фактът, че през последните няколко десетилетия нараства интересът към езика като източник на познание. Интерес, пряко свързан с набиращата все по-голям брой последователи когнитивна лингвистика, чийто основополагащ принцип е, че „не е реално да се говори за езика откъснато от когнитивната дейност на паметта, вниманието, социалните контакти на личността и други аспекти на житейския опит... Самата природа на естествения език е такава, че той вмества в себе си извънезиковата реалност – психическа и социална“ (Любенова, 2006, с. 91). Нещо повече, Калдиева-Захариева (2005, с. 17 – 18) припомня думите на М. Еминеску, че „истинското богатство [на езика] се състои винаги в неговите изрази, в онези неизменни образувания – отпечатъци, които се формират в течение на хиляди години и придават на всеки език собствена физиономия... Тази непреводима част на даден език представлява истинското негово наследство от деди и прадеди, докато преводимата му част е обща за човешката мисъл поначало“. Във фразеологията на всеки език се съдържа потенциал, който е своеобразен източник на данни за миналото на един народ, за неговия бит и душевност. Благодарение на устойчивостта си, на непроменливата си структура, фразеологичните единици (ФЕ)¹ са ценен източник както за историята на езика, така и за нравите, обичаите, ритуалите, светогледа в едно друго време. Най-общо основните характеристики на ФЕ са: 1) сложна структура, съставена от два или повече компонента; 2) единно цялостно значение, което не е резултат от значението на съставлящите елементи, а е възникнало въз основа на вторична номинация, свързана с конкретен метафоричен образ.

Обект на настоящото изследване са ФЕ с компонент „вода“ в българския и в румънския език. От една страна, българският и румънският език са езици в контакт, които имат общи моменти в историческото си развитие и взаимно си влияят, а от друга – К. Ничева посочва, че

---

¹ В българската лексикология редом с използвания тук термин *фразеологична единица* са се наложили и термините *фразеологизъм*, *устойчиво словосъчетание*, *фразеологично словосъчетание*, *фразема* и т.н. (вж. по-подробно у Бояджиев, 2007, с. 293, Вътов, 1995, с. 359 – 360, Радева, 2017, с. 225).

при съпоставяне на българския език с други езици „ще изпъкнат както общите моменти, така и характерните за българския език черти, особено като се има предвид общоизвестното положение, че фразеологията е една от най-специфичните особености на всеки отделен език“ (Ничева, 1987, с. 212).

Основният метод, който се използва тук, е дескриптивният, но тъй като става дума за езици от две различни групи (славянска и романска), той е комбиниран с конфронтативния (съпоставителния). Наблюденията показват, че най-често румънската ФЕ в българския език се предава чрез **еквивалент** (има пълно съвпадение както в плана на израза, така и в плана на съдържанието) или чрез **аналог** (с разлика в структурата на ФЕ, която е свързана с прибавяне или отпадане на лексикален елемент или с модифициране на значението).

По-долу са представени част от еквивалентите и аналозите² на румънските ФЕ в българския език, както и ФЕ, регистрирани само в единия от двата езика.

1. Еквиваленти

В групата на еквивалентите се включват ФЕ, които съвпадат не само в лексико-граматично отношение, но и в семантиката си. Някои от еквивалентните ФЕ развиват допълнителни значения, което вероятно се дължи на преосмисляне на значението на изграждащите ги компоненти. Заради близките условия, при които са се развивали народите от двете страни на р. Дунав, и езиковите контакти между тях, въпреки влиянието, което оказва старобългарският език върху румънския, днес не може да се определи със сигурност посоката на заемане на ФЕ, а единствено може да се регистрира наличието на еквивалентни ФЕ в двата езика.

РЕ A da cuiva apă la moară.

БЕ Наливам/наляя вода в мелницата на някого. Наливам/наляя вода във воденицата на някого. Навръщам вода във воденицата на някого. *Диал.*

*Подпомагам (съзнателно или неволно) някого, като оправдавам и подкрепям неговите начини на действие, отношение, поведение и под.*³

РЕ A ști ceva ca <pe> apă.

БЕ Като по вода зная нещо. На вода зная нещо.

Много добре, отлично (зная нещо).

РЕ A se simți ca pește în apă.

БЕ Като риба във вода се чувствам.

Много добре, чудесно, отлично (се чувствам).

Тази ФЕ е регистрирана и с вариант в бълг. **Като риба във вода живее/Като риба във вода я карам** и в рум. **A trăi ca peștele în apă**. Тук и в двата езика чрез замяна на лексемата „вода“ с „на сухо“ е регистрирана фразеологична антонимия, изразена чрез ФЕ **Като риба на сухо се чувства** и **A se simți ca peștele pe uscat** със значение *много зле (се чувствам)*.

РЕ A semăna cu cineva ca două picături de apă.

БЕ Като две капки вода си приличаме с някого.

Изцяло, напълно (си приличаме с някого).

РЕ A spune ceva ca apă (ca <de> pe apă).

БЕ Като по вода разказвам, говоря нещо.

Много добре, леко, без усилие, без запъване, плавно, гладко (разказвам, казвам нещо).

² Тук релевантна за класификацията е структурата на ФЕ.

³ За значението на ФЕ в румънския език и техните български семантични синоними е използван *Румънско-българският фразеологичен речник* (вж. Калдиева-Захариева, 1997).

В българския език с по-висока фреквентност е употребата на ФЕ **Говоря/разказвам като по книга**, чийто еквивалент е регистриран и в румънския език – **A vorbi ca din carte (ca o carte)**.

РЕ A pescui în apă tulbure (ape tulburi).

БЕ Ловя риба в мътна вода (мътни води), хващам риба в мътна вода (мътни води).

Използвам някакви неуредици, бъркотии, за да извлека лични изгоди, да получа облаги за себе си.

РЕ A trece prin foc și prin apă.

БЕ Премавам/премина през огън и вода. Минавам/мина през огън и вода.

Преживявам, прекарвам всякакви изпитания, трудности.

РЕ A turna ciuva apă la moară.

БЕ Наливам/наляя вода в мелницата на някого. Наливам/наляя вода във воденицата на някого. Навръщам вода във воденицата на някого. *Диал.*

Съзнателно или неволно подпомагам някого, извършвам нещо в негова полза, служа на неговите интереси.

РЕ Gaură-n apă.

БЕ Дупка във водата. *Ирон.*

Абсолютно нищо (за подчертаване, че нещо не е извършено или постигнато).

И в двата езика с по-висока фреквентност са ФЕ **Дупка в морето** и **Gaură în mare**, които са семантични и структурни еквиваленти, а лексемата с по-общо значение „вода“ е заменена с по-конкретното „море“.

РЕ A căga apă cu ciurul/A duce apă cu ciurul.

БЕ Нося вода в (с) решето.

Полагам напразни усилия за нещо неизпълнимо; върши работа, от която няма никакъв резултат, никаква полза.

РЕ Furtună într-un pahar cu apă.

БЕ Буря в чаша вода. *Книж.*

Голям спор, много шум за нещо съвсем незначително, което не заслужава внимание.

РЕ A face ciuva apă.

БЕ Светявам/светя водата някому.

Убивам някого.

РЕ A fi <numai> o apă.

БЕ Вир вода съм.

Свършено, напълно мокър съм.

В структурно и семантично отношение еквиваленти са и

РЕ A bate apa în puiă.

БЕ Бия вода в хаван.

1. Върши нещо напълно безполезно, напълно излишно.

С такова значение в българския език се използва и ФЕ **Бия водата да пусне масло** със структурен и семантичен еквивалент в румънски **A bate apa să se aleagă untul**. Тук може да се отбележи, че и в двата езика безполезността на действието се предава чрез изкарване на масло от вода. Не са регистрирани варианти с олио, зехтин или друга мазнина. В румънския език ФЕ **A bate apa în puiă** е развила и допълнително значение *прекалено много, непрекъснато говоря (обикн. празни приказки)*, което в българския език се предава чрез ФЕ **Дрънкам като <воденичарско> кречетало, Дрънкам като <празна> воденица** и др.

2. Аналози

Докато еквивалентите свидетелстват за близките условия за живот на двата народа, което е причина за еднаквите лексикални компоненти в структурата на ФЕ, то аналозите отразяват, на първо място, спецификите в българския и в румънския език, както и разликите при вторичната номинация на някой от елементите на ФЕ.

В групата на аналозите са включени ФЕ, които се различават в структурно отношение (наличие на допълнителна лексема, както и отсъствие или промяна на лексикален компонент). Тук също е регистрирана поява на допълнително значение в някои от двата езика или наличие на омонимия.

РЕ A fi în apele lui.

БЕ Като риба във вода се чувствам. На кеф съм.

Чуствам се много добре, имам добро настроение.

При тази ФЕ в българския език значението е конкретизирано с добавяне на компонента „риба“, който семантично се допълва с „вода“ и завършва цялостното значение на ФЕ. Докато преводът на **A fi în apele lui** (букв. *чуства се в негови води*) отвежда към българската ФЕ **Намира се в свои води** със значение *чуства се уверен, спокоен*, в който доминираща е увереността.

РЕ A tulbura apă ca să pescuiască.

БЕ Мътя водата (водите).

Съзнателно предизвиквам неразбирателство, размирици, бъркотии някъде, с което целя да извлека някаква полза за себе си.

Тук в румънския език ФЕ е разширена чрез добавяне на целта на извършване на действието и по този начин директно кореспондира с бълг. ФЕ **Ловя риба в мътна вода** и рум. ФЕ **A pescui în apă tulbure (ape tulburi)**.

РЕ A fi zăitîn pe apă.

БЕ Излизам/изляза като зехтин отгоре <над вода <та>>. Изплувам отгоре като зехтин.

Надвивам, побеждавам, наддумвам винаги, все се смятам за прав.

В румънския език тази ФЕ е развила и допълнително значение *успявам да се освободя, да се отърва от някаква вина, отговорност; успявам да се представя за невинен*, което се свързва с безпрепятственото плуване на зехтина във водата.

РЕ A se scălda în apele cuiva.

Привърженик, съмишленик съм на някого.

В Румънско-българския фразеологичен речник като семантичен еквивалент е посочена българската ФЕ **Плувам във водите на някого**, чието значение е по-скоро *занимавам се с неща, които не разбирам*, като наред с това глаголт „a se scălda“ (*къпя се*) в румънски е заменен с „плувам“ в български.

РЕ A minți de se opresc apele în loc.

Буквалният превод на тази ФЕ е *лъжа и водите спират*. Негови синоними в румънския език са **A minți de-ngeață apele** (букв. *лъжа и водите замръзват*), **A minți de stă soarele-n loc** (букв. *лъжа и слънцето спира*), **A minți de stinge soarele-n loc** (*лъжа и слънцето угасва*), като доминираща ФЕ е **A minți de-ngeață apele**. В българския език е регистрирана единствено ФЕ **Лъжа и слънцето спира**.

РЕ A nu fi în apele lui.

Буквално преведена тази ФЕ означава *не се чувства в свои води*.

Значението в Румънско-българския фразеологичен речник е *не се чувствам добре, разстроен, нервен, раздразнителен, потиснат съм, нямам настроение* с български синонимни ФЕ **Не съм на себе си**, **Скършен ми е кефът**, **Счупен ми е кефът**, **Светът ми е крив**, **Не съм**

на кеф, Крив съм, Не съм във форма, Не съм в настроение. В българския език съществува ФЕ **Не се чувствам в свои води**, но значението ѝ по-скоро се свързва с непознатост и неувереност.

РЕ Ne scăldăm într-o apă.

Значението на тази ФЕ е *съвсем еднакви, едни и същи сме (употребява се при сравняване на хора с еднакви недостатъци)*, а букв. превод е *къпем се в една вода*. Най-близко в структурно отношение е бълг. ФЕ **От една река прием вода**. Ст. Калдиева-Захариева посочва и българските синонимни ФЕ **От един дол дренки сме**. Диал., **В един дол ходим да берем дренки**. Диал., **В една гора берем дренки**. Диал., **В един дол ходим за раци**. Диал.

РЕ Va <mai> curge multă apă pe Dunăre с вариант Va <mai> curge multă apă pe gîrlă.

Значението на двете ФЕ е *много време ще мине, ще изтече (до някакъв момент, до ставането на нещо)*. В българския език синонимни ФЕ са **Много вода ще изтече, Много вода ще да помине**. Диал. Ако се сравнят в структурно отношение румънските и българските ФЕ, може да се отбележи, че в румънски съставът на ФЕ е разширен чрез добавяне на мястото – в първия случай съществителното собствено име Dunăre (Дунав), а във втория – съществителното нарицателно gîrlă (вада, рекичка).

РЕ A sorbi pe cineva într-o lingură de apă с вариант A sorbi pe cineva într-o pahar de apă.

С първото си значение *гледам влюбено, с желание някого, когато много харесвам; искам, желая някого*, което е посочено в *Румънско-българския фразеологичен речник*, тези ФЕ имат български синоними като напр. **Изпивам/изпия с очи някого, Пия с очи някого, Гълтам с очи някого, Погълщам/погълна с очи някого**, които се различават от румънските ФЕ по съкратения си състав. Но докато в български е уточнено, че действието се извършва с очи, то в румънския език допълнителната информация е свързана с количеството/начина на реализиране на действието. Наред с това тези ФЕ в румънски развиват допълнителни значения: *Мразя, ненавиждам някого и Гледам неприязнено, враждебно някого*.

3. ФЕ, които са регистрирани само в единия от двата езика⁴

3.1. ФЕ, които са регистрирани само в румънския език

A fierbe pe cineva făgă apă.

Създавам големи неприятности на някого, подлагам някого на големи неприятности, мъчения, притеснения; измъчвам някого, тормозя някого.

Буквалният превод на тази ФЕ е *варя някого без вода*. В българския език се запазва връзката с огъня, но асоциацията е по-скоро с печене и като аналози в семантично отношение са ФЕ **Пека на шиш, Пека на <бавен> огън**.

A vedea în ce apă (ape) se scaldă cineva с вар. A vedea în ce apă (ape) se adapă cineva .

Познавам добре някого (мислите, навиците, характера му) и мога да кажа как ще постъпи в един или друг случай.

Български синоними в *Румънско-българския фразеологичен речник* са **И зъбите му познавам, И калта под ноктите му зная, Като петте си пръста познавам** и т.н. Вижда се детайлизацията в българския език, където познаването на някого е описано чрез различни детайли предимно от тялото му, докато в румънския език познатостта се свързва с водата (в която някой се къпе или пие от нея).

<Tot> o apă și un pământ

Съвсем еднакви, едни и същи.

Букв. *една и съща вода и земя.*

3.2. ФЕ, които са регистрирани само в българския език

⁴ Поради обема на изследването тук са посочени само по няколко примера от двата езика.

Бия се като вода о бряг.

Трудя се, работя пряко силите си, но без особен резултат.

Вода бродя, жаден ходя. Диал.

Съвсем съм се забравил.

Вода гледа, за огън приказва. Подигр.

Употребява се, когато някой каже нещо неподходящо.

Вода не давам да пие някому. Диал.

От завист или от ненавист изключвам, отстранявам някого от всичко.

Вървя по водата на някого. Неодобр.

Безропотно изпълнявам желанията на някого, подчинявам се напълно на волята му.

Да стане сол и вода. Диал.

Да не се сбъдне.

Да те преведе през водата и да ти не даде вода. Диал.

Изкусен лъжец съм.

Докарвам/докарам вода от девет кладенци.

Вж. Докарвам/докарам вода от девет дерета.

Привеждам най-различни доводи и доказателства, за да докажа правотата на нещо или да убедя някого в нещо.

Знае свиня кладенчова вода.

За прост, ограничен човек, който не може да разбере от нещо по-хубаво, по-добро.

Мишка вода. Диал.

Изцяло омокрен.

Не зная да дам на <едно> магаре вода. Диал.

Не съм способен за нищо; некадърен, глупав съм.

Повяхнал като върба във вода. Диал. Ирон.

Много здрав, оправен, със цветущо здраве.

С оглед на съпоставянето на ФЕ с компонент „вода“ в българския и в румънския език може да се обобща, че големият брой на тези единици и в двата езика е едно от доказателствата за сходния светоглед на двата народа⁵, защото, както твърди Стефана Калдиева-Захариева: „не се приема, не се усвоява онова, което не ти допада, не ти харесва, не те впечатлява, не отговаря на твоето световъзрение, на твоята същност, на потребностите ти, на морала и естетиката ти, т.е. на собствения ти манталитет и култура“ (Калдиева-Захариева, 2013, с. 68). Въпреки че не може да се твърди със сигурност кой е езикът източник, направеният преглед показва наличието на голям брой калкирани фразеологизми, което, от своя страна, е още едно доказателство за сходството на „световъзрението“ на българския и на румънския народ. Водата играе важна роля в живота и на двата народа – тя дава характеристики на човек, неизменна част е от ежедневието му, което е свързано и с усвояването на земите около р. Дунав, безспорно е и значението ѝ за продължаването на

⁵ Виж и Маринов 2008, с. 62 – 68.

живота. От друга страна, наличието на еквиваленти, развили допълнително значение, както и на аналози с допълнителна лексема в един от двата езика и на такива с променен лексикален компонент, е белег за различната културна специфика на народите от двете страни на Дунав.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Бояджиев, Т. (2007)** Българска лексикология. София: УИ „Св. Кл. Охридски“. (*Boyadzhiev, T. Balgarska leksikologia. Sofia: UI „Sv. Kl. Ohridski“*)
- Вътов, В. (1995)** Фонетика и лексикология на българския език. Велико Търново: Абагар. (*Vatov, V. Fonetika i leksikologia na balgarskia ezik. Veliko Tarnovo: Abagar*)
- Калдиева-Захариева, Ст. (1997)** Румънско-български фразеологичен речник. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (*Kaldieva-Zaharieva, St. Rumansko-balgarski frazeologichen rechnik. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“*)
- Калдиева-Захариева, Ст. (2005)** Проблеми на съпоставителното изследване на българската и румънската фразеология. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (*Kaldieva-Zaharieva, St. Problemi na sapostavitelnoto izsledvane na balgarskata i rumanskata frazeologia. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“*)
- Калдиева-Захариева, Ст. (2013)** Българска фразеология. Т. 2. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (*Kaldieva-Zaharieva, St. Balgarska frazeologia. T.2. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“*)
- Любенова, Е. (2006)** Семантика на творителния падеж в горнолужишкия език. Пловдив: Макрос. (13.10.2018)
<http://www.geocities.ws/elena_lyubanova/pdf_kniga/90-109.pdf> (*Lyubanova, E. Semantika na tvoritelnia padezh v gornoluzhishkia ezik. Plovdiv: Makros (13.10.2018) <http://www.geocities.ws/elena_lyubanova/pdf_kniga/90-109.pdf>*)
- Маринов, В. (2008)** Билингвална интерференция в крайния български Северозапад. Велико Търново: Астарт (*Marinov, V. Bilingvalna interferentsia v krajnia balgarski Severozapad. Veliko Tarnovo: Astarta*)
- Ничева, К. (1987)** Българска фразеология. София: Наука и изкуство. (*Nicheva, K. Balgarska frazeologia. Sofia: Nauka i izkustvo*)
- Радева, В. (2017)** Българска лексикология и лексикография. София: Изток-Запад. (*Radeva, V. Balgarska leksikologia i leksikografia. Sofia*)